

MUSIC4ALL

Onderzoek naar het verbeteren van de kwaliteit van het koor van Music4All.

Sanne Wijnja

PRINS CLAUS CONSERVATORIUM

DOCENT MUZIEK

26-05-2017

SCRIPTIEBEGLEIDER: A. KWANT, M. VERKUIL

**"I BELIEVE MUSIC IS A PLACE
EVERYONE OF US CAN GO TO.
I DON'T CARE WHO YOU ARE,
WHERE YOU WERE BORN,
WHAT YOU DO WITH YOUR LIFE.
EVERYONE CAN COME HERE
IN MUSIC AND BE EQUAL."
- HAYLEY WILLIAMS**

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave	3
Samenvatting.....	4
Inleiding.....	5
Vooronderzoek.....	6
Interviews	8
Hoofdvraag.....	16
Methode.....	17
Resultaten	19
De kwaliteit en de eisen van het zingen.....	20
Invloed van leiderschap op het koor van Music4All.....	22
Bekende hulpmiddelen voor zingen.....	23
Resultaten van de verzamelde data uit het actieonderzoek en participerende observaties	26
Conclusie.....	29
Discussie	30
Aanbevelingen.....	31
Bronnen.....	32
Bijlage 1. Music 4 all observaties.....	33

Samenvatting

Dit jaar is het lustrumjaar van Music4all. Jaap Wils heeft in 2015 onderzoek gedaan naar manieren om de specifieke doelgroepen samen te laten werken. In mijn onderzoek ben ik dieper op het koor ingegaan. Met name hoe de kwaliteit van het koor verbeterd kan worden. De deelonderwerpen: de kwaliteit en de eisen van het zingen, invloed van leiderschap op het koor van Music4All, bekende hulpmiddelen voor zingen en resultaten van de verzamelde data uit het actieonderzoek en participerende observaties, zullen antwoord geven op mijn hoofdvraag: Op welke manier kan de kwaliteit van het zingen van het koor van Music4all worden verbeterd? Deze vraag heb ik beantwoord door middel van participerende observaties, actieonderzoek en literatuuronderzoek. De vraag zal uiteindelijk beantwoord worden door het beschrijven van een optimale repetitie.

Mijn onderzoek zal interessant zijn voor ons als Music4All, maar ook voor professionals die te maken hebben met het zingen met speciale doelgroepen. Dit jaar is een bijzonder jaar vanwege het lustrum en daarom zullen Pé (daalemmer) en Rooie Rinus meehelpen aan ons project.

Inleiding

Het allereerste begin van Music4All begon bij de gemeente Haren. De gemeente Haren schreef een vergadering uit: Verzin iets hoe je mensen met verschillende talenten bij elkaar brengt. Die vergadering heette 'de vonk van Haren'. Naar aanleiding van die vergadering was er een wedstrijd waar een ieder met een goed idee aan kon deelnemen. Martine Slager kwam samen met Dirk Dijkstra met het idee 'Music4all' in de top tien van deze wedstrijd en zo kregen ze geld aangereikt om Music4all op te starten.

De Stichting MUSIC4ALL Haren heeft ten doel het bevorderen van gezamenlijke praktische muzikale activiteiten voor leerlingen uit het reguliere onderwijs van het Zernike College samen met jongeren en ouderen uit bijzondere doelgroepen uit de regio. Onder bijzondere doelgroepen kan worden verstaan jongeren met een visuele, auditieve en/of verstandelijke beperking. Meer informatie over deze doelgroepen kunt u vinden in het vooronderzoek.

Sinds drie jaar ben ik nu zelf betrokken bij de organisatie van Music4all te Haren. Het spreekt mij ontzettend aan om met deze doelgroepen als een groep samen te komen en muziek te maken. Zelf geeft het mij altijd een voldaan gevoel wanneer we weer met zijn allen op het podium staan om ons eindproject aan een volle zaal te presenteren.

Hoewel het al heel goed gaat met Music4all, is het soms lastig om liederen aan te leren. Afgelopen jaren hebben we, de muzikale leiders van Music4All, ervaren dat het goed is om de groepen band, keyboards en koor van elkaar te scheiden en apart de nummers in te studeren. Hierdoor hebben de bandleden en de groep keyboards grote stappen in kwaliteit gezet, maar blijft het koor een beetje achter.

Na een aantal gesprekken met Marinus Verkuil en mijn scriptiebegeleider Aletta Kwant lijkt het mij goed om dit onderzoek specifiek op de verbetering van het koor te richten en daar een methodiek voor te ontwikkelen.

Vooronderzoek

Het vooronderzoek is opgezet om de beginsituatie van het koor bij de start van het onderzoek te kunnen bepalen.

Er is gekeken naar de resultaten van voorgaand onderzoek binnen Music4All. De karakteristieken van deelnemers zijn in kaart gebracht. Ook is er gesproken met de muzikaal leider van De Koningsband (een band opgestart vanuit het speciaal onderwijs) en met een muziekdocent die les heeft gegeven aan bewoners van Borgheerd.

Het vooronderzoek heeft het volgende opgeleverd.

Scriptie Jaap Wils

Door de jaren heen hebben we met de groep Music4All al verscheidene dingen uitgeprobeerd. Zo heeft Jaap Wils in 2015, toen afstuderende aan het Prins Claus Conservatorium, ook onderzoek gedaan binnen Music4all. Jaap heeft verschillende invalshoeken gebruikt om liedjes aan te leren: vanuit tekst, vanuit zang/melodie, vanuit theater en vanuit de begeleiding. Er is geen benadering die helemaal perfect is, elke benadering heeft zijn voor- en nadelen. Wel is het goed om het tweede deel van de les afzonderlijk van elkaar te oefenen (in de band, keyboards en zang), om de akkoorden en tekst in te studeren.

Jaap Wils had al een aantal observaties gedaan voor zijn eigen onderzoek. Het belangrijkste wat hier naar voren kwam is dat de liederen qua tekst niet te lang moeten zijn, eenvoudige Nederlandse tekst, weinig akkoorden, passend tempo en een duidelijke vorm.

Wat voornamelijk relevant is voor mijn onderzoek, uit het onderzoek van Jaap Wils, zijn de aanbevelingen van de aanpak voor het koor. De aanbevelingen die naar voren kwamen zijn:

1. Laat ze glissando's maken van laag naar hoog, en van hoog naar laag. Zo worden ze zich bewust van hun stemgebruik.
2. Vraag ze na te denken over het eerste woord dat ze moeten zingen. Weten ze dit? Maak ze hier bewust van.
3. Oefen de inzet op het eerste woord tot iedereen het kan. Dit is belangrijk voor de inzet van de complete groep.
4. Ga vervolgens de eerste zin repeteren. Neem geen genoegen met halfbakken resultaat. Als je dit doet, denken zij dat het goed is. Je mag kritisch zijn. Beloon ze wel regelmatig met een compliment;
5. Repeteer op deze manier de rest van de song.¹

¹ Bron: Scriptie Jaap Wils, 2015

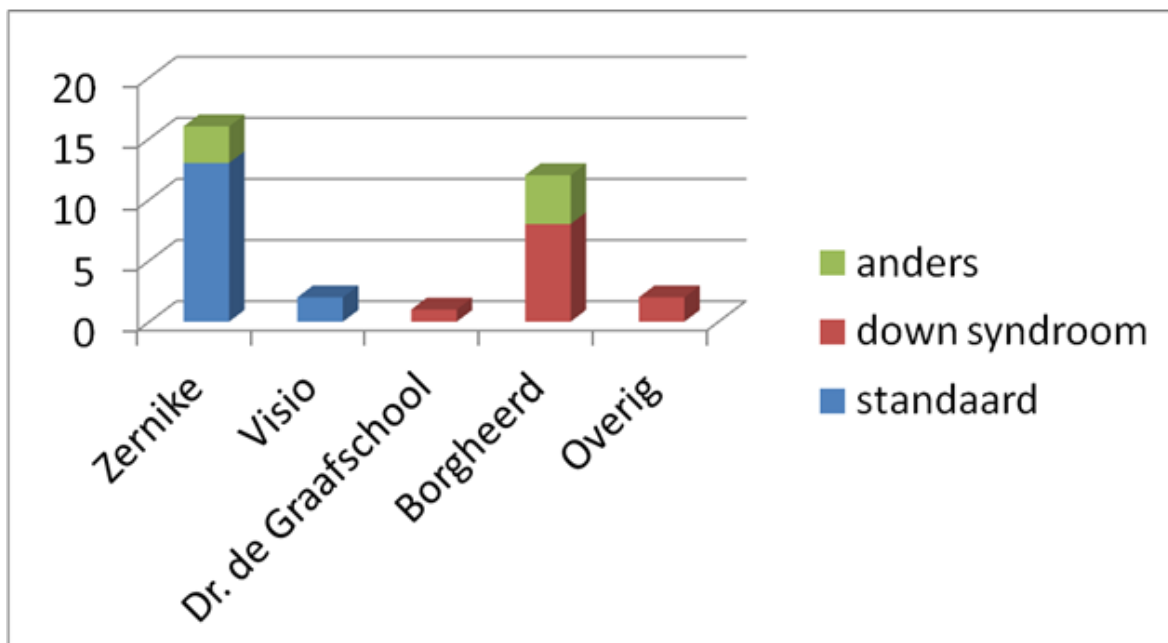
Interviews

Tijdens mijn vooronderzoek heb ik verschillende interviews gedaan. Ik was nieuwsgierig naar wat anderen al op het gebied van projecten of lessen met speciale doelgroepen hadden gedaan. Hiervoor heb ik Wim Lever, muziekdocent bij de muziekorganisatie VRIJDAG, en Nicole Poutsma, muzikaal leider van de Koningsband geïnterviewd. De Koningsband is een band opgestart uit het speciaal onderwijs. Daarnaast was ik nieuwsgierig naar de karakteristieken van de bewoners van wooninitiatief van Borgheerd en anderen met een beperking bij Music4all. Hiervoor heb ik de oprichters van Music4all, Martine Slager en Dirk Dijkstra, geïnterviewd. Hieronder zal ik een samenvattend verslag geven van de verschillende interviews.

Interview Martine Slager en Dirk Dijkstra

Bij het interview met Martine Slager en Dirk Dijkstra werd mij verteld welke deelnemers er mee doen met Music4all en wat de karakteristieken zijn van deze deelnemers. Op Borgheerd wonen twaalf mensen en deze doen dit jaar allemaal mee met Music4all. Acht bewoners van de twaalf van Borgheerd hebben het Down syndroom. Op de volgende bladzijde vindt u meer uitleg over de kenmerken van het Down syndroom. De overige vier bewoners van Borgheerd hebben een aangeboren afwijking. Naast de bewoners van Borgheerd zijn er ook nog drie andere deelnemers van buitenaf met het Down syndroom. Van het Zernike College komen 16 leerlingen waarvan 2 volledig blind zijn en één dwerggroei heeft. Van Dr. De Graafschool komt één leerling die het Down syndroom heeft. Van Visio komen twee leerlingen met een visuele beperking.

Hieronder een grafiek die deze samenstelling weergeeft:

Ook in de theorie heb ik gekeken naar karakteristieken van de deelnemers. Mede om te kunnen bepalen hoe we binnen Music4All met deze karakteristieken rekening kunnen houden.

Karakteristieken van de deelnemers

Om, naast de informatie uit de interviews met Martine Slager en Dirk Dijkstra een nog beter zicht te krijgen op de karakteristieken van de deelnemers om zo tijdens de repetities hierop af te kunnen stemmen is literatuuronderzoek uitgevoerd.

Mensen met een visuele beperking

In Nederland zijn er ruim 320.000 mensen slechtziend of blind. Er wordt gesproken van een visuele beperking als iemand niet of slechts gedeeltelijk kan zien. Stoornissen van het gezichtsvermogen zijn meestal het gevolg van een oogaandoening of oogziekte. Maar er kan ook sprake zijn van een storing bij de beeldverwerking in de hersenen. Visio is in het leven geroepen om deze mensen te stimuleren zelfstandig te zijn.² Bij Visio kan iedereen terecht met vragen over slechtziend of blind zijn. Visio biedt informatie en advies, maar ook verschillende vormen van onderzoek, begeleiding, revalidatie, onderwijs en wonen.

Twee deelnemers van Visio doen mee, beide zijn niet volledig blind, maar hebben een andere visuele beperking. Wel twee deelnemers die van het Zernike College komen en voormalig ook op Visio hebben gezeten, zijn volledig blind. Voor ons heeft dit niet veel gevolgen. Er zijn een aantal dingen waar we echter op moeten letten. Dit jaar leren we alles uit het hoofd aan zodat ze niet tegen het probleem aan lopen dat men van het papier moet lezen. Ook hebben we de band apart van de keyboards gezet. Op die manier hebben de keyboard spelers meer individuele begeleiding bij het leren spelen. Eén van de (blinde) pianospelers is echter al zover dat hij zelfstandig piano kan spelen, alleen de akkoorden moeten geroepen worden. Als laatste is er nog het verplaatsen van de deelnemers tijdens de repetities en tijdens de uitvoering: de blinde deelnemers kunnen simpelweg niet zien waar zij heen moeten. Er moeten dus vaste mensen aangesteld worden die de deelnemers meenemen naar hun plek.

Mensen met het syndroom van Down

Mensen met syndroom van Down hebben een afwijkend aantal chromosomen. Chromosoom 21 is normaal in alle cellen van het lichaam in tweevoud aanwezig, maar bij mensen met Down syndroom komt het in drievoud voor. Men noemt Down syndroom daarom wel trisomie 21 (tri = drie, soma = lichaam, 21 = het nummer van het extra chromosoom). Het extra chromosoommateriaal is verantwoordelijk voor de lichamelijke kenmerken en de verstandelijke handicap van deze mensen.³

² Bron: www.visio.org

³ Bron: Down syndroom: de Feiten

Iemand met Down syndroom is altijd verstandelijk gehandicapt. De ernst hiervan verschilt sterk van persoon tot persoon. Kinderen met Down ontwikkelen zich verstandelijk ongeveer net zo als andere kinderen, maar dan langzamer.⁴ Ook hebben zij meer kans op lichamelijke afwijkingen, gedrags-, psychiatrische en gezondheidsproblemen. De helft van de kinderen met Down syndroom wordt geboren met een hartafwijking. Bij de helft van deze helft is een operatie nodig, bij de andere helft niet. Soms hebben kinderen met Down syndroom meer kans op een maag-darmafwijking, waarvoor ook een operatie nodig is. Zij hebben meer kans op problemen met de luchtwegen, het gehoor, de ogen, de spraak en met de afweer tegen infecties. Ook krijgen mensen met Down syndroom vaker en op jongere leeftijd dan gemiddeld, de ziekte van Alzheimer.

Kinderen met Down syndroom hebben meer zorg en aandacht nodig dan andere kinderen. Veel kinderen hebben voor hun aandoeningen regelmatig (para)medische begeleiding nodig, zoals logopedie en ergo- of fysiotherapie. Daarnaast is ondersteuning bij de opvoeding en stimuleren van de ontwikkeling vaak gewenst.

Ongeveer de helft van de kinderen met Down syndroom start op een normale basisschool. De andere helft gaat direct naar het speciaal onderwijs. Na de basisschool gaan de meesten naar het speciaal voortgezet onderwijs. Sommigen kunnen een eenvoudige vakopleiding volgen. Een deel van de mensen met een lichte verstandelijke handicap gaat op den duur zelfstandig wonen, maar wel met begeleiding. De meeste volwassenen met Down syndroom wonen in een (gezinsvervangend) tehuis.

Mensen met het Down syndroom hebben tegenwoordig een veel grotere kans op een goede gezondheid dan vroeger. Dit heeft er mee te maken dat we nu veel meer kennis over het syndroom hebben en we dus passende begeleiding voor mensen met het Down syndroom hebben.⁵

Omdat veel deelnemers met Down syndroom van Music4all last hebben van een dikke tong en verstandelijke- maar ook fysieke beperkingen zoals autisme, vertraagde motoriek en een bepaalde sociale schuwheid kunnen wij op de volgende manier het beste met deze groep mensen om gaan:

1. Veel rust houden en dus niet te snel praten.
2. Niet te veel tekst bij de liedjes.
3. Korte en duidelijke instructies.
4. Geen ingewikkelde bewegingen.

⁴ Bron: <https://www.gezondheidsplein.nl/aandoeningen/down-syndroom/item34143>

⁵ Bron: http://www.rivm.nl/Onderwerpen/D/Downscreening/Wat_is_downsyndroom

Leerlingen van de Dr. J. de Graafschool

De Dr. J. de Graafschool is een school voor Voortgezet Speciaal Onderwijs. Zij geven onderwijs aan leerlingen met een auditieve handicap en aan leerlingen die (ernstige) spraak- en/of taalproblemen hebben.

Al is er maar één iemand van Dr. J. de Graafschool, toch noem ik even de karakteristieken van de leerlingen van deze school. Mogelijk heeft onze leerling één van deze beperkingen. Ook heb ik in de periode van december tot en met maart stage op deze school gelopen en heb ik de nodige toelichtingen gehad van de onderstaande beperkingen die voorkomen op Dr. J. de Graafschool.

Slechthorendheid

Slechthorende leerlingen hebben moeite om gesproken woorden te verstaan. Ze begrijpen het niet of krijgen het niet mee. Daardoor kunnen ze informatie missen.

Hoe kunnen we hier het beste mee om gaan:

1. Kijk de leerlingen aan als je tegen ze praat, ze kunnen vaak liplezen.
2. Spreek rustig in korte, duidelijke zinnen.
3. Vraag na of de leerling je begrepen heeft.
4. Articuleer duidelijk.
5. Maak ondersteunende gebaren waar nodig.

TOS: Taal Ontwikkeling Stoornis

Taalmoeilijkheden kunnen zich op verschillende manieren uiten en kunnen uiteenlopende oorzaken en gevolgen hebben. Leerlingen kunnen last hebben van een aantal dingen:

1. Problemen met praten.
2. Problemen met taal begrijpen.
3. Problemen met taal gebruiken.
4. Problemen met contact.

Hoe kunnen we het beste met TOS omgaan:

- Spreek in korte, duidelijke zinnen.
- Vraag na of een leerling je begrepen heeft.
- Spreek rustig.
- Herhaal de leerling om te controleren of je hem/haar goed begrepen hebt.
- Geef de leerling de tijd jouw boodschap te verwerken en te begrijpen.
- Geef de leerling de tijd om zijn/haar boodschap te vertellen.
- Articuleer duidelijk.
- Spreek waar mogelijk met ondersteunende gebaren.⁶

⁶ Bron: TOS en ik

ASS: Autisme

Het woord autisme is afgeleid van het Griekse woord autos, dat 'zelf' betekent. Autisme betekent dan 'in zichzelf zijn; , of 'in zichzelf gekeerd zijn'. Leo Kanner die in 1943 deze stoornis binnen zijn werk tegen kwam omschreef de stoornis autisme aan de hand van de volgende kenmerken:

- in extreme mate in zichzelf gekeerd zijn.
- moeite met taal en gebruik van symbolen.
- bizar gedrag.

Als bij iemand de diagnose autisme gesteld is, lijkt dat misschien verhelderend, maar eigenlijk is er ook heel veel niet mee gezegd. We weten namelijk nog niet precies waar autisme vandaan komt. Theoretisch is het begrip autisme een 'syndroom'; dat wil zeggen een complex van een aantal verschijnselen/verdragingen.⁷ De oorzaak daarvan kan nog niet worden aangetoond. Wel weten we dat leerlingen met autisme beperkt zijn in hun omgang met anderen. Ze maken bijvoorbeeld weinig oogcontact, maken weinig vrienden en vertellen hun ervaringen minder aan anderen. Vaak hebben ze een taalachterstand of kunnen ze moeilijk een gesprek beginnen. Ze gebruiken vaak dezelfde woorden en herhalen, ook in hun gedrag, dezelfde dingen. Het kan zo zijn dat ze door hun taalgebruik nadrukkelijk aanwezig zijn: niet aangepast aan de situatie waarin ze zich bevinden. Voor sommige dingen kunnen ze een uitgesproken belangstelling hebben.

Hoe kunnen we het beste met deze leerlingen omgaan:

- Zorg voor voorspelbaarheid en vaste patronen.
- Laat ze op een vaste plaats zitten/staan, liefst met dezelfde persoon in de buurt.
- Ze kunnen behoefte hebben om op zichzelf te zijn.
- Bereid de leerling zo vroeg mogelijk voor op verandering.
- Wees geduldig en stuur de leerling door middel van vaste duidelijke instructies.
- Praat niet te snel en in korte, duidelijke zinnen.

ADHD: aandachtstekortstoornis met hyperactiviteit

Leerlingen met ADHD hebben moeite met het vasthouden van hun aandacht. Ze kunnen vaak moeilijk luisteren als ze worden aangesproken en ze volgen aanwijzingen die je geeft soms moeilijk op. Ze zijn snel afgeleid en impulsief. Leerlingen met ADHD zijn onrustig, ze bewegen veel. Daarbij praten ze soms ook veel. Ze hebben moeite met wachten op hun beurt, ze kunnen gesprekken of uitleg verstoren.

Hoe kunnen we hier het beste mee omgaan:

- Wees duidelijk over regels tijdens de les.
- Herhaal de regels regelmatig.
- Geef complimenten als het goed gaat.
- Bereid de leerlingen op tijd voor op veranderingen.
- Spreek een seintje af met de leerling wanneer het gedrag moet veranderen.
- Geef korte en duidelijke instructies.

⁷ Bron: Autisme: hoe te verstaan, hoe te begeleiden?

Interview Nicole Poutsma

Nicole Poutsma is groepsleerkracht geweest op het speciaal onderwijs en op de school waar zij werkte, De Steiger te Groningen, had zij ook een koor opgericht. De Steiger te Groningen is een school voor gereformeerd speciaal onderwijs met een afdeling voor voortgezet speciaal onderwijs aan zeer moeilijk lerenden (ZML).⁸ Het leeftijdsverschil was van 7-18 jaar. Drie jaar geleden is zij gestopt met werken bij De Steiger en hield het koor dus ook op. Nicole is buiten de school verder gegaan met het koor wat de naam kreeg: De Koningsband. Een Christelijke band voor een speciale doelgroep. Zij is ook gaan uitbreiden met een aantal instrumenten. Tegenwoordig een groep van veertien deelnemers met een eigen geluidsinstallatie, eigen microfoons en eigen instrumenten: drums en percussie, gitaar, piano en zang. Nicole heeft mij een aantal didactische tips gegeven:

1. Leer met veel enthousiasme je liedjes aan en hou dat enthousiasme ook vast.
2. Geef veel beeldende voorbeelden en doe ook veel bewegingen voor op een speelse manier. Zo gebruikt Nicole de 'hamburger', om een hamburger op te eten moet je de mond ver opendoen, en zo moet het ook met zingen, anders kan het publiek jou niet horen.
3. Geef veel complimenten. Wees altijd positief.
4. Leren door te doen.

Daarnaast nog een aantal tips voor Music4all die Nicole zelf ook gebruikt:

- Bij moeilijke liedjes schakelt Nicole af en toe een ouder in die de moeilijke coupletten bij een liedje kan zingen. En door het vele luisteren en zingen, leren de deelnemers deze moeilijke coupletten ook. Dus als er eens iemand uitvalt, dan kan deze ouder zo invallen.

- Inzingoefeningen doet Nicole niet. Die zijn misschien wel belangrijk, maar het niveau van sommige deelnemers is daarvoor veel te laag. Ga maar lekker zingen; soms wel even van die oefeningen doen, zoals bijvoorbeeld: spat die buurman maar lekker nat, even uitstrekken, wakker schudden en de hamburger.

- Wees heel expressief. Je moet je voor 200% inzetten en dan krijg je er ook wel wat van terug. Doe niet overdreven, maar wel gemeend. Heb daarnaast wel discipline en wees consequent. Dus geen gekkigheid.

- Met optredens staat Nicole wel als een 'dirigent' voor de groep. Zelf ben ik ook bij één optreden geweest en ik kon zien dat de deelnemers veel aan Nicole's bewegingen hadden. Zelf vertelde ze mij hierover: 'Ze kunnen mijn gebaren lezen, ik geef niet tel voor tel aan. Ze kunnen mijn lichaamstaal lezen, en dat werkt. En ze moeten naar mij kijken, dat is echt een eis. Dat gezwaai naar het publiek wil ik ook niet meer hebben. Maar na zoveel optredens raken ze daar ook wel aan gewend dat hun ouders in het publiek zitten. En ze raken er ook gewend aan dat je ervoor staat en blijkbaar is dat ook wel echt nodig. Namelijk als ik er bij weg loop, valt de muziek ineens weg'.

⁸ Bron: <http://www.steigerzml.nl/>

- Nicole maakt ook gebruik van microfoons. 'Iedereen mag solo zingen. Waarom alleen maar de goede? Waarom? Zij zijn goed en ik ben niet goed? Iedereen mag solo zingen. Kwaliteit is maar een heel relatief begrip. Bij iemand die eerst maar amper kan spreken en dan een solo zingt, dat is zijn kwaliteit. Wie bepaalt die kwaliteit? Wat is je doel? Dat er kwaliteit is of dat ze iets over brengen? Dat begrip kwaliteit heb ik maar aan de kant gezet, want dat is zo'n relatief begrip. En toch leveren ze enorme kwaliteit, maar dan op eigen niveau.'

Interview Wim Lever

Wim Lever is muziekdocent bij VRIJDAG. VRIJDAG is een organisatie die verschillende kunstdisciplines aanbiedt. Het is een samensmelting van kunstcentrum en muziekschool die samen de organisatie VRIJDAG vormen.

Wim Lever heeft drie bewoners van Borgheerd lesgegeven. Wim werkt veel met mensen die spraakstoornissen hebben. 'Ze krijgen altijd een eigen microfoon, dus af en toe moet ik het schuifje even een beetje naar beneden draaien.' Wim wel met spraak aan de gang geweest, maar het blijft een lichtelijke brei van samenklanken in plaats van duidelijke articulatie van de zinnen. Wim is voornamelijk bezig geweest met het coachen van een band, maar geeft hij ook individueel zang- en pianoles. Hij doet niet echt inzingoefeningen, alleen met koor heeft hij wel een aantal oefeningen gedaan door middel van voor- en nadoen. Wim vertelde dat ze meestal maar een klein uurtje hadden om iets in te studeren, dus het zwaarte punt lag voornamelijk op de liedjes instuderen. Hij deed dit door eerst het lied in zijn geheel door te zingen en dan in zinnetjes voor en na doen.

Ik heb gevraagd of Wim ook bepaalde oefeningen deed waarvan hij wist dat het misschien van therapeutische invloed was: 'Nou niet bewust. We hebben wel iemand gehad een vrouw die heel lastig sprak en die wou ook bijna een spraakcomputer aanschaffen, maar toen heb ik haar op een gegeven moment gevraagd of ze ook wou zingen. En op die manier kon ze zich veel sneller en makkelijker verwoorden dan anders. Dus onbewust helpt het zingen altijd wel.' Verder heeft Wim mij een aantal tips gegeven, die ik eventueel zou kunnen gebruiken voor Music4All:

- Bij de belevingswereld blijven. Dat kan ook best een Engelstalig liedje zijn. Ze kennen de melodie op den duur toch ook wel goed, dus de klankvoorstelling is er wel en ze luisteren zelf ook wel veel Engelstalige muziek.
- Een toonsoort uitzoeken die wel lekker zingt.
- In de methode '123 zingt, liedje compliment' zingen ze in een filmpje het liedje voor en zo kunnen ze meedoen. Nadeel dat er een rap in zat, dus dat heb ik overgelaten aan de betere zangers.
- Geen liedjes met te lange zinnen of te snel. Dat lukt toch uiteindelijk niet.- Je kan zinnen met gebaren ook afkappen als ze te lang doorzingen.
- Maak plezier met de deelnemers.

Samenvattend kan ik zeggen dat bij beide muzikale leiders, Nicole Poutsma en Wim Lever, plezier voorop staat en dus niet per se de kwaliteit. Daarnaast is de belevingswereld belangrijk, zowel in de muziek, waarbij je kijkt naar het kunnen van de deelnemers in het gebied van toonhoogte, tekst en ritme. Maar ook in de sociale interactie van de deelnemers: wees expressief. Inzingoefeningen zijn goed, maar maak ze niet te ingewikkeld.

Op basis van het vooronderzoek is het onderzoek opgezet.

Hoofdvraag

Zoals in de inleiding al is aangegeven, hebben de bandleden en de groep keyboards grote stappen in kwaliteit gezet, maar blijft het koor een beetje achter.

Dat leidt tot de volgende hoofdvraag voor dit onderzoek:

Op welke manier kan de kwaliteit van het zingen van het koor van Music4all worden verbeterd?

Deelvragen:

1. Hoe kunnen we het koor van Music4all als één groep laten zingen, waarbij we kijken naar de kwaliteit en de eisen van het zingen?
2. Op welke manier hebben muzikale leiders invloed op de kwaliteit van het zingen?
3. Welke methodes zijn er bekend over het zingen in een groep die van toepassing zijn op het koor van Music4all?
4. Wat is het resultaat van de inzet van de verzamelde data en praktijkervaringen tijdens het uittesten van de eigen gemaakte lessen?

Deze vragen leiden tot een aanbeveling voor een ideale repetitie.

Om antwoord te kunnen geven op de deelvragen zijn verschillende onderzoeksmethodes ingezet:

Deelvraag 1	Semigestructureerde interviews
Deelvraag 2	Semigestructureerde interviews
Deelvraag 3	Literatuuronderzoek
Deelvraag 4	Actieonderzoek Participerende observaties

Onder de kop methode kunt u vinden wat deze methodes betekenen.

Method

Dit onderzoek bestaat uit literatuur- en praktijkonderzoek. Het praktijkonderzoek bestaat uit twee gedeelten: participierend observeren en actieonderzoek.

Literatuuronderzoek

Via literatuuronderzoek ben ik op zoek gegaan naar de karakteristieken van de deelnemers.

Praktijkonderzoek

Het praktijkonderzoek bestaat uit drie onderdelen. Deze drie onderdelen worden tegelijkertijd uitgevoerd.

1. Participerende observaties.
2. Actieonderzoek.
3. Semigestructureerde interviews.

Participierend observeren

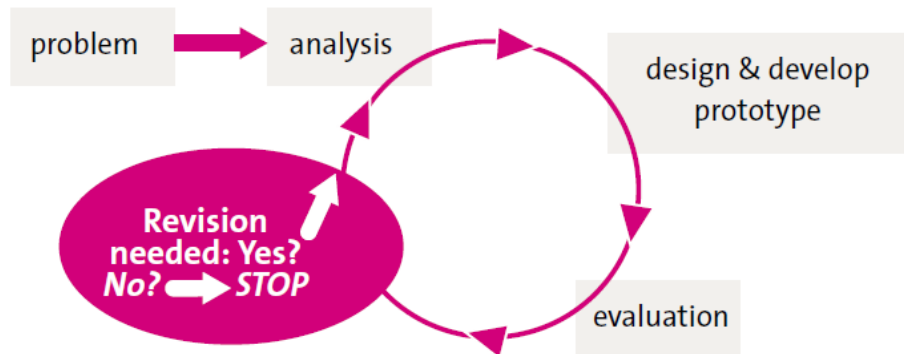
Participierend observeren houdt in dat ik deel zal nemen aan de activiteiten en tegelijkertijd zal observeren als buitenstaander wat er gebeurt bij de deelnemers. Ik zal kijken naar de reacties van de deelnemers wanneer er een lied aangeleerd wordt. Hierdoor hoop ik door te krijgen hoe de deelnemers zullen reageren op de activiteiten en daarmee in beeld te krijgen wat voor de deelnemers belangrijk is. Het is lastig om dit aan hen te vragen, omdat ze zelf niet altijd even goed weten wat ze nodig hebben. Dit maakt het communiceren lastig. Door deel te nemen aan het activiteit kan ik op andere manier met de groep communiceren en kan ik beter aanvoelen wat efficiënt voor hen is. Door participierend observeren kan ik de activiteiten op zo'n manier aanpassen zodat het voor eenieder effectief is en de kwaliteit van het zingen om hoog zal gaan.

De participerende observaties zullen plaatsvinden binnen de repetities van Music4all op de vrijdagmiddagen tussen 16.30 - 18.00 in een periode van januari tot en met april. Aangezien ik al een aantal jaren actief ben bij Music4all en ook leider ben van het geheel, zal ik niet als deelnemer deelnemen aan de activiteiten maar als leider. Ik zal liedjes aanleren aan het koor. De resultaten van de observaties zijn aantekeningen die ik na de repetitie gemaakt heb.

Actieonderzoek

Zoals in figuur één te zien is, stel je bij actieonderzoek allereerst een probleem vast. Deze analyseer je en op basis van je analyse ontwerp je een nieuw voorbeeld die je kan proberen. Waarna je dit geprobeerd hebt evalueer je je eigen ontwerp. Wanneer deze in jouw ogen perfect is, ben je klaar. Zo niet dat begin je weer van voren af aan.⁹

Figuur 1.

Elke week zal de repetitie van Music4all voorbereid worden. Ik zet elke week zelf een plan op voor het koor. Door te observeren hoe het gaat bij de deelnemers, zal ik elke week het plan aanpassen op basis van mijn reflectie en telkens songs op een andere manier aanleren. Op deze manier zal ik ervaren welke manier het meest relevant is voor het koor.

⁹ Bron: *Educational Design Research*

Semigestructureerde interviews

Er zijn verschillende interviews gehouden. Een interview met Wim Lever, muziekleraar aan de muziekschool VRIJDAG die al veel ervaring heeft met band coaching en piano- en zangles aan speciale doelgroepen, een interview met Dirk Dijkstra en Martine Slager, oprichters van Music4All, Nicole Poutsma, leider van De Koningsband (deelnemers met verstandelijke beperking) te Haren, Marinus Verkuil, hij zit in het bestuur van Music4All en daarnaast heb ik nog een aantal Zernike leerlingen geïnterviewd.

Het interview met Wim Lever was een semigestructureerd interview, gericht op het beantwoorden van vragen die betrekking hadden op zijn manier van les geven. De resultaten van dit interview zijn aantekeningen die tijdens het gesprek zijn gemaakt.

Het interview met Dirk Dijkstra en Martine Slager was een semigestructureerd interview gericht op het beantwoorden van vragen die betrekking hadden op de verbeteringen van Music4all in tegenstelling van de start van Music4all. Daarnaast heeft Dirk Dijkstra mij geïnformeerd over karakteristieken van de deelnemers die wonend zijn op wooninitiatief Borgheerd. De resultaten van dit interview zijn aantekeningen die tijdens het gesprek zijn gemaakt.

De interviews met de leerlingen van het Zernike College waren semigestructureerde interviews gericht op het beantwoorden van vragen die betrekking hadden over de structuur van het koor en wat in hun ogen anders kon. De resultaten van dit interview zijn opgenomen in een gespreksverslag.

Het interview met Nicole Poutsma was een semigestructureerd interview gericht op het bespreken van verschillende aanpakken en didactische leerlijnen die zij gebruikt bij De Koningsband. De resultaten van dit interview zijn opgenomen in een gespreksverslag.

Het interview met Marinus Verkuil was een semigestructureerd interview gericht op het bespreken van de middelen die gebruikt kunnen worden bij Music4all. Daarnaast zijn er ook verschillende didactische aanpakken besproken die gebruikt kunnen worden binnen het koor, maar ook welke invloed leiderschap heeft op de kwaliteit van het zingen en spelen van de deelnemers van Music4All.

Resultaten

De resultaten van het onderzoek zullen hieronder beschreven worden.

De kwaliteit en de eisen van het zingen

Om antwoord te kunnen geven op deelvraag 1 'Hoe kunnen we het koor van Music4all als één groep laten zingen, waarbij we kijken naar de kwaliteit en de eisen van het zingen?' zijn interviews gehouden met Nicole Poutsma, Marinus Verkuil en Zernike College leerlingen die deelnemen aan Music4all.

Binnen mijn onderzoek is de discussie ontstaan wat kwaliteit is en welke waarde deze heeft bij het koor van Music4all. Waar Nicole Poutsma mij op wees in het interview is dat kwaliteit maar een heel relatief begrip is. Kwaliteit hangt af van de normen en waarden die wij zelf stellen. Vinden wij het kwaliteit als een ieder zuiver zingt? Misschien wel. Maar is dat realistisch?

Je moet elk individu op z'n eigen niveau aanspreken. Wanneer het te moeilijk is haakt men af. Maar als het te makkelijk is, haakt men ook af. Zoals ik al zei is kwaliteit een heel relatief begrip. Een paar voorbeelden:

Een deelnemster met down syndroom zong altijd met een blaadje in haar handen. Wanneer je zei dat het eigenlijk wel uit het hoofd moest raakte ze al in paniek. Op een gegeven moment kon ze één nummer uit haar hoofd. Trots dat ze was! En ik natuurlijk ook: 'Wat goed dat je dit uit het hoofd kent!'. Nog een week later deed ze alles uit haar hoofd, fantastisch! Dit was voor deze deelnemster kwaliteit.

Een deelnemer met een verstandelijke beperking heeft het altijd lastig gevonden om ritmisch te zingen of klappen. Door als maar te zingen en te oefenen is dit vanzelf beter gegaan. En wat mij op viel bij de einduitvoering van 12 mei was dat deze jongeman heel ritmisch mee stond te klappen op de maat van de muziek. Voor deze jongeman was dit kwaliteit.

Afgelopen jaar zijn we veel bezig geweest om een ieder op eigen niveau uit te dagen. Eén deelnemer, een leerling van het Zernike College, die ik geïnterviewd heb, was teleurgesteld dat de groep nu zo gescheiden was. We hadden namelijk veel coupletten van liedjes aan de Zernike leerlingen gegeven en het refrein zongen we dan met zijn allen. Hierdoor ontstonden groepjes. Dit is een lastig onderdeel van Music4all. We willen namelijk wel eenieder uitdaging geven, maar we willen ook dat Music4all één groep is en dat we door middel van samen muziek maken elkaar verbinden en elkaar leren begrijpen. Marinus Verkuil gaf mij in zijn interview een tip om de groep in gradaties onder te verdelen. Dit in drie niveaus. En dan ook voor elk niveau aparte eisen stellen. Bijvoorbeeld een groep Zernike leerlingen zitten in het eerste niveau: 'Zingen kunnen jullie heel goed, nu wil ik jullie ook echt horen zingen, let op je zuiverheid en ken de tekst uit je hoofd'. En tegen bijvoorbeeld een niveau drie groep: 'De tekst van dit refrein kennen jullie al; luister maar goed en zing maar mee'. Wanneer je dit refrein bij deze groep hebt aangeleerd kun je eisen dat ze dit nu zonder jou zingen. Op deze manier spreek je iedere groep op zijn niveau aan. Ook zou je best eens iemand van niveau drie een solo kunnen laten zingen. Iets waar Nicole Poutsma mij ook op wees: Is het nou zo dat wanneer je in niveau drie zit er minder kwaliteit is dan wanneer je in niveau één zit? Nee, alleen de lat van deze kwaliteit ligt op andere hoogte. Zo nog een voorbeeld:

Afgelopen einduitvoering op 12 mei was er een deelnemster met Down Syndroom die een solo mocht doen. People, help the People, van Birdy. Deze deelnemster vond dit best spannend en dan vroegen wij haar ook nog om dit zonder cd te zingen. Nog voor de generale repetitie hebben we dit een paar keer geoefend, een van de leiders op piano en de deelnemster zingen, dus zonder cd. En zo ook op de einduitvoering. Was het perfect? Nee. Was het zuiver? Nou dat ging al veel beter! Kon ze de tekst uit haar hoofd? Niet helemaal. Maar doordat ze zoveel geoefend had en ook buiten Music4all zangles heeft gehad van Wim Lever heeft ze al heel veel progressie geboekt wat voor haar kwaliteit is en daarom was dit een hele goede solo.

Invloed van leiderschap op het koor van Music4All

Om antwoord te kunnen geven op deelvraag 2 'Op welke manier hebben muzikale leiders invloed op de kwaliteit van het zingen?' is een interview gehouden met Marinus Verkuil.

De repetities van Music4all zijn opgedeeld in twee gedeeltes. In tegenstelling tot wat we lezen in Jaap Wils zijn scriptie zijn we dit jaar steeds begonnen met gescheiden repeteren in subgroepen.¹⁰ We gaan in subgroepen uit elkaar: band, keyboards en koor, en dan studeren we apart van elkaar een lied in. Vervolgens hebben we een pauze en daarna komen de subgroepen bij elkaar en gaan we gezamenlijk verder het lied instuderen. We doen dit op deze manier, omdat dit voor ons als leiders logisch voelt. Als een ieder voor het gezamenlijk repeteren het lied al kent, kun je veel sneller vooruit in de gezamenlijke repetitie.

Nu kwam in het interview met Marinus Verkuil, maar ook in mijn eigen observaties, naar voren dat leiderschap nog weleens een probleem is voor Music4All. We zijn nu met een vijftal studenten van het Conservatorium die leiding geven. Hoewel we dit al wel hebben opgedeeld; namelijk iedere student was eigenaar van een eigen nummer, vormde dit een probleem. Namelijk wanneer iemand de leiding zou moeten hebben nam diegene niet de leiding, of wanneer deze wel de leiding nam was er toch nog altijd een andere leider die erdoorheen aan het kletsen was. Doordat er binnen de gezamenlijke repetities geen duidelijke regie is, ligt de aandacht ook niet centraal. Op die manier wordt een ieder van de wijs gebracht en dus ook het koor. Ze worden voor een deel van de wijs gebracht doordat er nu ineens instrumenten bij zijn en de groep is groter. Maar ook doordat de leiding met een ieder een gesprekje aangaat die een vraag heeft komt er veel onrust. Door die onrust kan men zich niet focussen en zal de kwaliteit dus minder zijn, dan wanneer er apart gerepeteerd word, wanneer er wel één duidelijke leider is. Zelf merkte ik op dat het koor zich niet meer op mij richtte, maar meer op elkaar en daardoor vergaten ze om bijvoorbeeld in te zetten. Maar ze hoorden ook niet meer de toonhoogte waarop ik zong en daardoor stonden ze op de verkeerde toonhoogte te zingen, iets wat voor de pauze beter ging dan na de pauze.

Hou de regie, wees de baas en spelen maar. Niet meer dan twee of drie opmerkingen tussendoor. Op die manier hou je de flow. ~ Marinus Verkuil

Ook kan het zijn dat je tussendoor iets kan repeteren, maar dan even twee minuten en dan de aandacht weer centraal bij één leider. Er moet dus één iemand in de gezamenlijke repetitie zijn die heel consequent de dingen bij elkaar houdt.

¹⁰ Bron: Scriptie Jaap Wils; Conclusies en aanbevelingen

Bekende hulpmiddelen voor zingen

Om antwoord te kunnen geven op deelvraag 3: Welke methodes zijn er bekend over het zingen in een groep die van toepassing zijn op het koor van Music4all? Is er literatuuronderzoek gedaan. Hier is het volgende uitgekomen.

Muziek meester

In het eerste jaar bij mijn opleiding Docent Muziek zijn wij bij het vak Methodiek/Didactiek bezig geweest met het boek Muziek Meester. Het boek brengt je op een gevarieerde manier in aanraking met de muziekles aan kinderen van de basisschool. Hoewel mijn doelgroep niet basisonderwijs is, zijn deze hulpmiddelen zeker van toepassing op mijn doelgroep. Binnen het boek heb ik alleen gekeken naar het domein Zingen en de verschillende onderdelen hiervan:

- Leidinggeven aan een zingende groep.
- Aandacht voor de kwaliteit van het zingen.
- Hulpmiddelen bij het zingen.
- Aanleren van een lied, fasering.

Leidinggeven aan een zingende groep

Overnemen van de toon:

Speel het eerste motief of de eerste toon van het te zingen lied.

- Zing dit zelf na.
- Zorg met een attentiegebaar voor de aandacht van de kinderen (stilte en concentratie).
- Laat met een uitnodigend gebaar zien dat de kinderen de toon of het motief na mogen zingen.
- Maak een afslaggebaar.
- Zet met een handgebaar het lied in.

Aandacht voor de kwaliteit van het zingen

Met allerlei oefeningen kun je gericht aan de verschillende aspecten (klank, vorm, betekenis) van het zingen werken. Maar ook zonder specifieke oefeningen kun je al snel de kwaliteit van het zingen verbeteren. Enkele suggesties:

- Maak de stemmen 'los' door in te zingen. Vergelijk het maar met het losmaken van de beenspieren tijdens de opwarming voordat je gaat hardlopen. Neem bijvoorbeeld een motief uit het lied en zing dit voor. De groep zingt het na. Herhaal dit een toon hoger of lager. Ook met spreekteksten kun je de stem losmaken.
- Zing het lied vaker achter elkaar. De eerste keer presteren de kinderen maar op de helft van hun kunnen. Als je ze weet te stimuleren, komen ze de tweede keer wel op tachtig procent uit! Of ze honderd procent halen is weer afhankelijk van jouw aanwijzingen.
- Laat de groep actief rechtop zitten. Staan is nog beter. Onderuit gezakt zingen heeft niet allen invloed op de adem, maar ook op de articulatie en de resonans. Het is de ultieme demonstratie van ongeïnteresseerdheid.

Hulpmiddelen bij het zingen

Als je een lied kiest om aan te leren, zijn er verschillende aspecten waar je rekening mee moet houden:

- Sluit het lied aan bij de beleefde werkelijkheid van de kinderen?
- Sluit het lied aan bij de mogelijkheden van de kinderen? De leeftijd en het niveau van je groep is van belang. Je kiest een lied dat niet te moeilijk en niet te gemakkelijk is. Maar je wilt ook graag dat het lied aanspreekt, dat de kinderen het leuk vinden. Laat je hierbij niet leiden door de eerste reactie van de kinderen. De waardering komt vaak pas nadat ze het lied vaker gehoord hebben.
- Heeft het lied voldoende gebruiksmogelijkheden?

Aanleren van een lied, fasering

Het aanleren van een nieuw lied doe je vanaf groep 3 in drie fasen:

1. De introductiefase

Door middel van:

- Een drama-activiteit;
- Een verhaal;
- Een bewegingsvorm;
- Een gesprek.

2. De aanleerfase

Je kan diverse werkvormen gebruiken die kinderen motiveren om goed te luisteren en de aandacht van de kinderen te richten op specifieke aspecten van het lied:

- Tekstvragen
- Luistervragen en luisteropdrachten: met vragen en opdrachten over de melodie, het ritme, de vorm en de betekenis van het lied kun je het luisteren ondersteunen en het aanleren vergemakkelijken of voorbereiden.

3. De afsluitfase

Voorbeelden van afsluitingsvormen:

- Voer een gesprek over de kwaliteit van het zingen of over de inhoud van het lied.
- Zing het lied nog eens, maar nu met extra aandacht voor de kwaliteit.
- Zing het lied in wisselzang of met solo's.
- Beeld het lied uit of voer een dans uit bij het lied.
- Combineer het zingen van het lied met een eenvoudige liedbegeleiding of met een instrumentale begeleiding op gitaar of keyboard.

Uit het hoofd

We leren de liedjes bij Music4all zoveel mogelijk uit het hoofd aan. In het artikel 'Uit het hoofd' worden een aantal tips gegeven om teksten uit het hoofd te leren die ik ook zou kunnen gebruiken bij het aanleren van een lied bij Music4all. Zoals Petra Andriessen, koorcoach, noemt in dit artikel: 'Er is niet één manier om teksten uit je hoofd te leren. Je moet zelf ervaren en uitvogelen wat voor jou werkt. Deze zes tips kunnen je wel op weg helpen:

1. Weet woord voor woord wat je zingt. Vertaal – indien nodig – de tekst, zodat je hem woordelijk begrijpt. Dwing jezelf er echt een goede Nederlandse vertaling van te maken.
2. Spreek de tekst uit alsof het een theatertekst is. Doe dit hardop, zonder muziek en zonder ritme. Probeer het te spreken alsof het een 'natuurlijke' tekst is die je tegen iemand uitspreekt.
3. Spreek de tekst ritmisch uit. In je hoofd hoor je er dan de muziek bij, dat maakt het al wat makkelijker.
4. Schrijf de teksten uit. Doe dit net zo lang totdat het 3x achter elkaar foutloos lukt.
5. Herhalen, herhalen, herhalen! Waar je maar kan: op de fiets, in bed liggend, tijdens de afwas, op de wc.
6. Plan het leren van je teksten in. Doe het er niet een beetje bij: Maak er een vast onderdeel van in je repetitieproces.
Bedenk hoe sneller jij je teksten kent, hoe meer tijd er overblijft om de muziek echt over te brengen en dat gaat je helpen bij je performance!¹¹

¹¹ Bron: ZINGmagazine, januari/februari 2017, nr 72, blz. 37

Resultaten van de verzamelde data uit het actieonderzoek en participerende observaties

Om antwoord te kunnen geven op deelvraag 4 'Wat is het resultaat van de inzet van de verzamelde data en praktijkervaringen tijdens het uittesten van de eigen gemaakte lessen?' heb ik gebruik gemaakt van actieonderzoek en participerende observaties. Daarnaast heb ik vooraf ook gebruik gemaakt van literatuuronderzoek.

Het actieonderzoek is op de volgende manier uitgevoerd:

Elke week is de repetitie van Music4all voorbereid. Ik zet elke week zelf een plan op voor het koor. Door te observeren hoe het ging bij de deelnemers, heb ik elke week het plan aangepast op basis van mijn reflectie en telkens liederen op een andere manier aangeleerd. Op deze manier heb ik ervaren welke manier het meest relevant is voor het koor.

In de bijlage vindt u een overzicht van de repetities. In die reflecties op de repetities is aangegeven welke onderdelen van de repetitie aanpassing nodig hadden voor de volgende week.

Uiteindelijk kan op basis van al deze repetities één optimale repetitie worden beschreven. Deze kunt u vinden in de conclusie.

Bij het aanleren van de liederen heb ik aan verschillende factoren gedacht uit mijn vooronderzoek:

- De aanbevelingen van Jaap
- De karakteristieken van de koorleden

Daarnaast heb ik de methode van muziek meester en de tips die genoemd zijn in het artikel 'Uit het hoofd' meegenomen in het proces.

Allereerst heb ik een aantal problemen vastgesteld waar wij als leiders aan liepen in de afgelopen jaren:

1. Veel woorden worden met het zingen overgeslagen;
2. Woorden worden veel te lang doorgezongen;
3. Weinig tot geen articulatie waardoor de tekst klinkt als één grote brei;
4. Op toon blijven is lastig.

Met deze verzamelde data ben ik aan de slag gegaan. Per vastgesteld probleem zal ik vertellen hoe ik dit door de repetities heen heb geprobeerd op te lossen.

1. Veel woorden worden met het zingen overgeslagen

Dit kan komen door verschillende factoren. Bijvoorbeeld: De deelnemers kennen de tekst nog niet goed genoeg, de focus ligt ergens anders dan bij het zingen, of de tekst is te moeilijk. Belangrijk verschil met andere jaren is dat voor dit jaar het doel was om alles uit het hoofd aan te leren. Geen briefjes meer in de handen. Daar heb ik in de eerste paar lessen ook de focus op gelegd. Ik heb gebruik gemaakt van de verschillende stappen die Petra Andriessen benoemd heeft. Daarnaast vroeg ik mij af wat ik kon gebruiken als ondersteuning om de teksten beter te onthouden. Ik heb luistervragen gebruikt bij het instuderen en bewegingen aan woorden gekoppeld. Daardoor konden de deelnemers de teksten beter onthouden. Daarnaast heb ik geconstateerd hoe vaker het lied herhaald werd, des te beter de deelnemers het lied kennen. De repetities hadden we op zo'n manier ingedeeld dat er een nieuw lied werd ingestudeerd en vervolgens ook een lied van de vorige week herhaald kon worden. Lieder die we aan het einde van het proces hebben ingestudeerd kwamen bij de eindvoorstelling minder uit de verf doordat we deze minder vaak konden herhalen.

Resultaat:

Geef betekenis aan woorden door bewegingen toe te voegen, op deze manier onthouden de deelnemers de tekst beter.

2. Woorden worden veel te lang doorgezongen

Dit kan komen doordat er geen besef van ritme is. Ik heb gemerkt dat bij het instuderen van een nieuw lied er in het begin altijd te lang bij het einde van de zinnen wordt doorgezongen. Wanneer ik een stopteken gaf en benoemde dat de woorden kort moesten, ging dit al snel beter. Wat J. Wils ook aangaf in zijn aanbevelingen, is dat ik niet akkoord ging met halfgebakken resultaat. Na heel veel herhaling werd het lied meer geautomatiseerd en zo ook de stoppen en inzetten. Ook wanneer de deelnemers samengevoegd werden met de instrumenten kregen ze daar ook steun aan. Dit wel wanneer de melodie meegespeeld werd.

Resultaat: Wees voornamelijk in het begin heel streng wanneer de deelnemers moeten stoppen met zingen. Laat één van de instrumentalisten de melodie mee spelen.

3. Weinig tot geen articulatie waardoor de tekst klinkt als één grote brei

Dit is ook mede doordat de deelnemers met Down syndroom als algemene eigenschap een dikke tong hebben. Dit jaar heb ik tekst langzaam uitgesproken. Net als Petra Andriessen in stap 2 zegt: 'spreek de tekst uit alsof het een theatertekst is. Doe dit hardop, zonder muziek en zonder ritme. Probeer het te spreken alsof het een 'natuurlijke' tekst is die je tegen iemand uitspreekt.' Dit heb ik ook gedaan. Vervolgens hetzelfde alleen dan wel met ritme. Op deze manier wordt ook meteen de tekst gememoriseerd en tegelijkertijd wordt er aan de articulatie gewerkt. Voor de deelnemers met Down syndroom is dit niet een bewuste therapeutische oefening, maar zal hen zeker op weg helpen. Uit het interview met Wim Lever is ook geconstateerd dat het zingen onbewust wel helpt bij een spraakstoornis.

Resultaat:

Spreek de tekst als een natuurlijke tekst uit alsof je tegen iemand spreekt. Doe het vervolgens wel meteen al in het juiste tempo anders wordt de stap te groot naar het zingen. Helemaal perfect zal het nooit worden vanwege de beperking in de groep.

4. Op toon blijven is lastig

Om op een bepaalde toonhoogte te komen van een lied, ben ik zoals ook in de aanbevelingen van J. Wils beschreven staat begonnen met inzingoefeningen door middel van glissando's. Om ze zo bewust laten maken van hun stemgebruik. Vervolgens ben ik door middel van majeur akkoorden te zingen beginnend bij A klein tot F één gestreept, ook de toon waar het lied begon.¹² Door de deelnemers op toon te laten blijven is het belangrijk dat je zelf meezingt of dat je iemand van de instrumentalisten de melodie mee laat spelen. Op deze manier blijven de deelnemers bewust van de toonhoogte. Wat ik ook geprobeerd heb is om Zernike leerlingen tussen de deelnemers met een beperking te zetten. Op deze manier mengt de groep meer en hebben de deelnemers met een beperking steun aan de Zernike leerlingen.

Resultaat:

Begin de repetitie met inzingoefeningen, zodat de deelnemers bewust zijn van hun stemgebruik. Het meest effectief om de inzingoefeningen zoveel mogelijk aan te passen in het kader van het lied die je gaat aanleren. Het inzingen heeft tot doel:

- de stem op te warmen en voor te bereiden op het zingen.
- het vergroten van de toonomvang.
- het trainen en ontwikkelen van verschillende zangtechnieken, zoals ademhaling, intonatie, toonvastheid, articulatie en dynamiek.¹³

Om op toon te blijven zet je instrumentalisten in en zingt de dirigent goed mee. Ook Zernike leerlingen tussen de deelnemers zetten werkt goed.

¹² Zie bijlage 1: Observaties, les 5

¹³ Bron: Koorkunde; een handboek voor koordirigenten en koorzangers, Pasveer, J.

Conclusie

Van de repetities die gegeven zijn bij het koor van Music4all kan ik zeggen dat we zeker alweer een stuk vooruit zijn gegaan. Music4all is een hele specifieke doelgroep waarbij je moet kijken naar het kunnen van alle deelnemers.

Het antwoord op de hoofdvraag: *Op welke manier kan de kwaliteit van het zingen van het koor van Music4all worden verbeterd?*

Door te kijken naar de karakteristieken van de deelnemers kom je achter het kunnen van de deelnemers. Hou hier rekening mee. Verdeel de groep in verschillende niveaus zodat je aan elk niveau op maat eisen kan stellen. Op deze manier kun je kwaliteit laten zien op eigen niveau. Zorg bij de repetities voor veel structuur en duidelijkheid. Hou de aandacht centraal zodat een ieder van het koor zich kan focussen op zijn of haar eigen kwaliteit van het zingen. Voeg bewegingen toe aan woorden, zodat de woorden worden uitgebeeld. Daardoor wordt de tekst gemakkelijker gememoriseerd. Daarnaast is het belangrijk dat iemand de melodie mee zingt of speelt zodat de deelnemers beter op toon blijven.

Een ideale repetitie zou er als volgt uitzien:

Begin de repetities met inzingoefeningen. Dit hoeft niet lang maar op deze manier zijn de deelnemers wel bewust van hun stemgebruik. Gebruik oefeningen als:

- spreekteksten die voorkomen in het lied die je gaat aanleren.
- herhalen van korte motieven die in het lied voorkomen die je gaat aanleren.
- glissando's van hoog naar laag en laag naar hoog op a en i klanken.
- majeur akkoorden zingen op oe en a waarbij je telkens een halve toon hoger gaat, ideaal hierbij is dat je eindigt op het akkoord waar het lied in begint.

Vervolgens zorg je dat de deelnemers zich bewust zijn van de betekenis van het lied. Zing het eerst in zijn geheel voor. Pak vervolgens korte stukjes uit het lied die de deelnemers mee kunnen zingen. De deelnemers moeten goed aangegeven met een inzet gebaar. Sla de deelnemers af met een stopteken. Ga door tot dat je de hele tekst gehad hebt.

Voor articulatie kan je sommige gedeeltes van de tekst als spreektekst herhalen. Herhaal het vervolgens met melodie, doe dit net zolang totdat van elk niveau kwaliteit hebt. Verdeel zo nodig de tekst onder de niveaus en studeer het lied verder in door middel van wisselzang. Op die manier daag je ook elke doelgroep op zijn of haar niveau uit.

Wanneer de verschillende groepen, band, keyboards en koor bij elkaar komen zorg dan voor veel structuur en duidelijke leiding. Op deze manier worden de deelnemers niet afgeleid.

Zorg dat er iemand meezingt of speelt met de melodie. Op deze manier zorg je ervoor dat de melodie zo goed mogelijk op toon blijft.

Discussie

Doordat het grootste deel van het koor deelnemers met een beperking zijn en deze vaak niet goed kunnen verwoorden of duidelijk kunnen maken wat hun verlangens, behoeftes en kunnen bij het koor is, heb ik ervoor gekozen om dit vooral te inventariseren door middel van de participerende observaties. Daardoor weet ik alsnog niet precies wat de wensen en belangen zijn van deze specifieke deelnemers, maar heb ik wel een beter beeld gekregen bij het kunnen van deze doelgroepen.

Verder hadden niet alle repetities dezelfde structuur, doordat we af en toe een gezamenlijke herhalingsrepetitie hadden, bij sommige repetities veel afmeldingen waren, ikzelf bij één repetitie ziek was en omdat we speciale gasten hadden die met ons meededen voor het lustrum jaar van Music4All. Hierdoor heb ik niet de kans gehad om oefeningen wekelijks te herhalen waardoor ik niet weet of hier nog meer uit te halen is of niet.

Daarnaast was het lastig om voor het gehele koor de kwaliteit te willen verbeteren. Doordat er zoveel verschillende niveaus zijn door de verschillende doelgroepen binnen het koor is het lastig om één lijn te trekken als het gaat om kwaliteit. Dit is vrijwel onmogelijk. Daarbij kunnen we zeggen dat het doel van Music4All is om verschillende doelgroepen bij elkaar te brengen door middel van muziek. Dus niet het doel om iedereen perfect te laten spelen. Wanneer de deelnemers de tekst van een lied niet volledig kunnen uitspreken, kan je hier niet van zeggen dat het fout is. Wel kan je proberen om het zo goed mogelijk te laten klinken.

Aanbevelingen

Ik zou de leider van het koor van Music4All willen aanbevelen alle deelnemers in zijn waarde te laten en iedereen als individu van het koor te benaderen. Namelijk elk individu is uniek en heeft zijn eigen kwaliteiten.

Bedenk voorafgaand het repetitieproces na over het repertoire. Denk daarbij aan de volgende factoren:

- Per zin niet meer dan tien lettergrepen en makkelijk uit te spreken taal.
- Toonomvang tussen B klein en D twee gestreept.
- Is er genoeg uitdaging voor elk niveau?

Ik zou verder naar aanleiding van de eerste repetitie de deelnemers al verdelen in verschillende niveaus. Je hoeft dit niet te benoemen aan de deelnemers, maar dan weet je voor jezelf wat je mag eisen per deelnemer.

Begin de repetitie altijd met inzingoefeningen die benoemd zijn in de eerdere genoemde ideale repetitie onder het kopje conclusie. Ook bij een gezamenlijke repetitie, wanneer de instrumentalisten nog aan het stemmen zijn, neem dan het koor even voor 5 tot 10 minuten apart voor het inzingen. Op deze manier weet het koor wie de leiding heeft en zijn ze meteen gefocust. Je zou ook meteen al een introductie kunnen geven, op de manier die bij de methode 'Muziek meester' beschreven staat, op het lied die je vervolgens samen gaat instuderen.

Zorg bij de sub repetitie altijd dat er een medeleider is die jou lied kan begeleiden. Op die manier kun jij volledig de aandacht bij het koor leggen.

Leer het lied vervolgens aan zoals bij de eerdere genoemde ideale repetitie geschreven staat.

Verder zou ik aanbevelen om deze punten op te nemen in een format zodat ook iemand van buitenaf de repetitie kan overnemen.

Bronnen

Andriessen, P. (2017 januari/februari). Kwesties. *Zingmagazinge*, nr 72, blz 37.

Haverkort, F., Lei van der, R., & Noordam, L. (2010). *Muziek Meester*. Amersfoort: ThiemeMeulenhoff.

Kamphuis, D., Hermsen, L. (2015). *Tos en IK*. Breda: De Spreekhoorn.

Leeuwen van, M. (1994). *Down Syndroom: de feiten*. Utrecht: Federatie van Ouderverenigingen.

N. van Hasselt, arts. Down Syndroom.

Geraadpleegd op 23 januari, 2017 van <https://www.gezondheidsplein.nl/aandoeningen/down-syndroom/item34143>

Onbekend. *Wat is downsyndroom*.

Geraadpleegd op 23 januari, 2017 van

http://www.rivm.nl/Onderwerpen/D/Downscreening/Wat_is_downsyndroom

Onbekend. *Over Visio*.

Geraadpleegd op 23 januari, 2017 van <https://www.visio.org/nl-nl/home/over-visio>

Onbekend. *1. Het onderwijs op de dr. J. Graafschool*.

Geraadpleegd op 23 januari, 2017 van <https://www.kentalisonderwijs.nl/Dr.-J.-de-Graafschool/Onze-School/1.-Het-onderwijs-op-de-dr.-J.-de-Graafschool>

Onbekend. *Over vrijdag*.

Geraadpleegd op 7 mei, 2017 van <https://www.bijvrijdag.nl/over-vrijdag/>

Onbekend. *Over ons*.

Geraadpleegd op 23 januari, 2017 van <http://www.borgheerd.nl/over/>

Pasveer, J. (1984). *Koorkunde, een handboek voor koordirigenten en koorzangers* (Nederlandse editie). Nijkerk: Uitgeverij G. F. Callenbach bv.

Plomp, T., & Nieveen, N. (2013). *Educational Design Research, Part A: an introduction* [Electronic version]. Enschede: SLO.

SO de Steiger (2017). Over ons.

Geraadpleegd op 2 februari, 2017 van <http://www.steigerzml.nl/>

Wils, J. (2015). *Afstudeerscriptie: We gaan rocken!* (Ongepubliceerd). Prins Claus Conservatorium, Groningen.

Zeevalking, M.A. (2000). *Autisme: hoe te verstaan, hoe te begeleiden?* Houten, Nederland: Bohn Stafleu Van Loghum.

Bijlage 1. Music 4 all observaties

Les 1 (13 jan) Jij bent zo

- Dit lied aanleren door middel van voor- en nazingen. Eerst alleen 'Jij bent zo' meezingen. Meteen al een beweging erbij.

'Jij' = naar voren wijzen,

'Bent zo' = hand weer terugtrekken en een vuist maken.

Nu ook proberen de tussenstukjes mee te zingen. Meteen bewegingen erbij.

'Ik heb je nooit anders gekend zo' = alleen met vinger heen en weer.

'Wil ik jou het liefste houden' = jezelf knuffelen

'Met jij verveel ik mij geen moment oh' = een gapende beweging

'Ook al doe je echt geen moeite' = weer met vinger heen en weer.

'Ik raak gewoon nooit aan je gewend zo' = hoofd schudden

'Wil ik verder leven samen met jou' = alleen bij jou naar voren wijzen.

Reflectie:

Het aanleren ging op zichzelf best goed. De zinnen tussen 'Jij bent zo' gaan snel en daardoor lastig voor de deelnemers met een beperking om dit goed uit te spreken. Zelfs Zernike leerlingen hadden moeite om dit goed te onthouden. Na best wel heel lang geoefend te hebben, konden ze het nog steeds niet helemaal, al was het alleen maar het refrein. Het lied is ook vrij laag. Dit is lastig, omdat de deelnemers heel gemakkelijk in de spreekstem blijven hangen. We gaan hem niet schrappen, maar tekst en snelheid hiervan is wel iets waar wij echt rekening mee moeten houden voor de komende jaren. Het voor- en nazingen met bewegingen gaat wel goed.

Les 2 (20 jan) De Bajesrock

- Lied aanleren door middel van voor- en nazingen. Ook betekenis geven aan de woorden door bewegingen toe te voegen. Het koor hoefde weer alleen het refrein te leren.

'Ga los, iedereen ga los. Iedereen in de hele zaal rocked. Beuken op de bajesrock.'

'Ga los' = handen in de lucht en heupen bewegen.

'Rocked' = de Elvis presley beweging: 1 hand in de lucht en op de tenen staan.

'Beuken' = een schop naar voren met de rechervoet.

Reflectie:

- Borgheerd deelnemers vinden het moeilijk om kort te zingen en hebben de neiging om van alles een lange zin te maken. Ook strekken ze woorden erg uit. Door Zernike leerlingen tussen de Borgheerd mensen te zetten en stoptekens te geven aan het einde van de zin, ging dit al wel beter. Ook is het moeilijk voor ze om de bewegingen die bij een woord 'horen' op hetzelfde moment uit te voeren.

- De coupletten worden gezongen door Fabian en Leon (beide Zernike lln.) dit gaat goed. Leon heeft wel de neiging om te gaan hangen in het ritme.

- Uiteindelijk is het lied goed uitgevoerd. Door steeds korte instructies te geven en bewegingen zijn erg belangrijk!
- Goede toonhoogte.

Voor- en nazingen is nog steeds erg prettig. Bewegingen helpt en houdt het ook leuk. Geef korte instructies. En in de liedjes moeten de zinnen niet te lang zijn. Maximaal is zeker tien lettergrepen in een zin.

Les 3 (27 jan) Hoe

- Ditmaal heeft een medestudent van mij het lied aangeleerd. Gevraagd hoe het ging: 'Ik heb het refrein heel vaak voorgezongen met luistervragen. Vervolgens mochten ze eerst het woord -hoe- meezingen. Gewerkt aan wat de melodie is van hoe. Daar een zangoefening van gemaakt. Vervolgens de woorden goed en doe erbij. Gewerkt aan de juiste articulatie en toen de rest van de zinnen van het refrein toegevoegd. Aangeleerd door bewegingen.

Reflectie: Melodie en juiste toon pakken blijft moeilijk maar gaat steeds beter.

Les 4 (3 feb) Herhalingsrepetitie

- Begonnen met 'Jij bent zo'. Per zin weer herhaald, ook bij elke zin een beweging. Eerst de eerste zin gezongen, daarna de tweede zin erbij en daarna de derde, etc. Op deze manier werd de tekst echt even versterkt. Het woord 'zo' is soms nog lastig om kort te houden, maar door de stopbewegingen gaat het al beter dan de vorige keer.
- De Bajesrock is een liedje wat ze met vol enthousiasme zingen en ook erg leuk vinden met de bewegingen. Het ging goed met het eerste couplet 'Lekker rocken'. Wel werd deze met de gezamenlijke repetitie door de solist te vroeg ingezet en daardoor raakte het koor in de war. De Zernike leerlingen moeten wel meer gemengd worden met elkaar. Het wordt nu echt een klikke Zernike leerlingen die niet altijd even gemotiveerd mee doen. Dat moeten we voorkomen. Ook is het doel om zoveel mogelijk zonder dat iemand voor het koor staat op te treden. Op die manier gaat de aandacht meer naar het koor.
- 'Hoe' ging ook goed, 'Hoe' moet aan het einde van de zin wel aangegeven worden door een stopteken. Door een stuk verder te gaan staan bij het koor vandaan werd het koor uitgedaagd om beter en luider te zingen en grotere bewegingen te maken.

Les 5 (10 feb) Lippen op de Mijne

- Ditmaal begonnen met inzing oefeningen met keyboard. (Als tip van Marinus!) Steeds een groot akkoord zingen om na-na-na. Beginnen op A-groot (vanaf A klein) en vervolgens steeds een halfje hoger. Ook hebben we glissando's geoefend van hoog naar laag en van laag naar hoog op i en a klanken. Met het zingen van de akkoorden zijn we geëindigd in de toonsoort van F-groot, waar ook het lied in staat. Door het lied op de gitaar te spelen kon ik veel beter voor de groep staan. Even later nam zelfs een medeleider dit van mij over zodat ik ook de bewegingen met muziek kon oefenen. Dit werkte fantastisch! Het enige wat het koor hoefde in te studeren was het refrein. Dit heb ik stap voor stap aangepakt. Eerst heb ik het lied een aantal keren voorgezongen met luistervragen; hoe vaak komt de zin: 'Lippen op de mijne' voor? hoe vaak het woord 'kon'? etc.

Reflectie

Doordat de deelnemers het lied al heel vaak gehoord hadden, ging het meezingen al best goed. Hierna moest ik nog wel een beetje schaven, omdat zinnen heel vaak te lang worden doorgezongen maar door de bewegingen die ook kort waren was dat een goede ondersteuning.

Les 6 (17 feb) Herhalingsrepetitie

- Weer begonnen met inzing oefeningen. Op akkoorden na-na-na. En een vliegtuig nabootsen op klanken van A en I. Vervolgens 'Jij bent zo' en 'Lippen op de mijne' gerepeteerd.

Reflectie

Het grote verschil tussen deze twee liederen is dat 'Lippen op de mijne' qua tekst veel beter naar voren komt dan 'Jij bent zo'. Voornamelijk de tussenzinnetjes van 'Jij bent zo' worden gebrabbeld. De zinnen zijn bij dit lied te lang.

Les 7 (3 maart) Alles is liefde

- Dit lied heb ik in een hogere toonsoort gerepeteerd dan dat het aangegeven stond. Zo gaan de deelnemers wat minder brommen en zitten ze ruim boven hun spreekstem. Wel moeten we op passen dat het ook weer niet té hoog gaat worden, want dan schieten ze er overheen. Als het boven de C2 komt beginnen de deelnemers te piepen en gaan ze alsnog laag zingen. De tekst was goed te doen dit keer. Ik heb het refrein eerst weer een aantal keren voorgezongen met luistervragen: Hoe vaak komt de zin 'alles is liefde' voor? Voor wie is die liefde? Maak de zin af voor hem... (voor haar, voor mij). Het tweede gedeelte van het refrein was ook goed te doen door zelfde soort luistervragen; maak de zin af: voor wie (denkt) dat het te (laat) is ergens om de (hoek) wacht soms geluk. De woorden die tussen haakjes staan zijn ook juist de woorden waar we een beweging op bedacht hebben. Dit zorgt weer voor de juiste ondersteuning. Wel willen de deelnemers nog weleens door hen enthousiasme het einde van de zin 'liefde' de lang door zingen. Maar door hier een stopteken te geven gaat dit goed.

Reflectie:

Het niet te hoog (melodie niet boven C2) maar ook zeker niet te laag (melodie niet lager dan A klein) in zetten. Luistervragen werkt erg goed met deze groep en helpt ze de tekst te onthouden. In het begin had ik het doel om bij de eindvoorstelling zonder dirigent te zingen. Nu begin ik te twijfelen of dit haalbaar is aangezien ik merk dat de deelnemers veel steun aan de dirigent hebben die de bewegingen doet en de melodie zingt zodat de deelnemers op toon blijven.

Les 8 (10 maart)

- Deze les zijn we weer een beetje aan het schaven geweest met alles is liefde en jij bent zo.

Les 9 (17 maart) Herhalingsrepetitie + repetitie met P&R Buena Serra

- Een beetje een rommellesje. De eerste helft van de repetitie gingen we meteen al gezamenlijk repeteren. Er was niet heel goed met elkaar gecommuniceerd hoe we deze les exact zouden aanpakken.

Les 10 (...) OPTREDEN WESTERHOLM

Les 11 (...) OPTREDEN JTM

Les 12 (14 april) Everybody needs somebody

- Klanken zoals 'you' gaat goed → dus korte klanken zonder t en s klank.
- De engelse tekst gaat goed. Het zijn korte zinnnetjes met veel herhaling.
- Ritme gaat goed wanneer het goed aangegeven wordt, in groepsverband gaat dit niet goed, is een tegen melodie (na de tel) maar men zingt steeds op de tel.

Les 13 (4 mei)

- Herhalingsrepetitie met P&R.